

Η ΤΕΤΡΑΦΑΡΜΑΚΟΣ ΚΑΙ Η ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑ ΔΙΕΠΟΥΝ ΟΛΗ ΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΕΠΙΚΟΥΡΟΥ

Αθήναι, Δεκέμβριος 2015

Ελευθέριος Διαμαντάρας

Ο Δυτικός άνθρωπος, στη σημερινή εποχή του άκρατου υλισμού, της τεχνολογικής εξάρσεως και της μοναξιάς που διάγει μέσα στο πλήθος, απολαμβάνει σε μεγάλο βαθμό μία άνευ προηγουμένου τεχνολογική και υλική ευμάρεια. Αγαθά και υπηρεσίες τα οποία πριν από μερικές δεκαετίες ήσαν όνειρα, τα τελευταία χρόνια βρίσκονται στη διάθεση και των λαϊκών μαζών. Παρά ταύτα, σε όλες τις προηγμένες κοινωνίες δεν διακρίνουμε ευτυχισμένους και γαλήνιους ανθρώπους. Απόδειξη αυτού του παράδοξου είναι ότι οι ψυχικές και οι νοητικές ασθένειες, οι αυτοχειρισμοί, τα κοινωνικά και ατομικά προβλήματα αυξάνονται συνεχώς, ιδιαίτερα δε στις ανεπτυγμένες και πλούσιες κοινωνίες.

Αυτό θα έπρεπε να είχε προβληματίσει τους πολιτικούς ηγέτες και τους ταγούς των θρησκειών, διότι εφ' όσον το υψηλό βιοτικό επίπεδο, οι τεχνολογικές ευκολίες και η ευμάρεια δεν καθιστούν ευτυχέστερο τον άνθρωπο, κάτι νοσεί και δεν θα έπρεπε να μοχθούμε για να το αυξήσουμε ακόμη περισσότερο. Από την διαπίστωση και την μελέτη αυτού του προβλήματος, φαίνεται ότι δεν αντιλαμβανόμαστε ή δεν θέλουμε να κατανοήσουμε τον κόσμο και τις κοινωνίες γύρω μας, εκτός από εκείνους τους λίγους οι οποίοι φιλοσοφούν με σύνεση, και ως εκ' τούτου είναι οι πλέον κατάλληλοι να προτείνουν και την θεραπεία αυτής της νοσηρής παγκόσμιας καταστάσεως.

Μία από τις θεραπευτικές προτάσεις τους και το αντίδοτό τους είναι να μελετήσουμε, να κατανοήσουμε και να βιώσουμε όσο είναι δυνατόν την Επικούρεια φιλοσοφία.

Το βασικό γνώρισμα της Επικουρείου φιλοσοφίας είναι ο απλός, ο πρακτικός και βιωματικός προσανατολισμός της. Η φιλοσοφία του ως γνωστόν, εδράζεται στον θετικισμό του πανεπιστήμονα και φιλοσόφου Δημόκριτου, στους Προσωκρατικούς Φυσικούς φιλοσόφους, στις πρωτοποριακές δοξασίες των Σοφιστών, καθώς και στον ανθρωπισμό του Σωκράτη.

Η διδασκαλία του αναφέρεται περιληπτικά στην **Αταραξία της Συνειδήσεως, στην Ηρεμία του Πνεύματος, στην Ολιγάρκεια, στην Ενάργεια – Καθαρότητα του Πνεύματος και του Λόγου, και στην Ηδονή Μετά Δόξης**, τα οποία όταν βιωθούν άγουν στην προσέγγιση της Ευδαιμονίας, οδηγώντας έτσι τους σώφρονες σε ανώτερα πνευματικά

επίπεδα ηρεμίας, ικανοποίησης και ευτυχίας, τα οποία συνοψίζονται στο **Λάθε βιώσας – Ζήν Αφανώς**.

Κατά τον Επίκουρο, η φιλοσοφία δεν πρέπει να ευαγγελίζεται και να αποβλέπει μόνον σε θεωρητικές γνώσεις, αλλά να αποτελεί, **«ενέργειαν λόγους καί διαλογισμούς τόν ευδαίμονα βίον περιποιούσαν»**. Οφείλει δηλαδή να εξυπηρετεί και πρακτικούς σκοπούς - **να βιώνεται**, ώστε να βοηθά τον άνθρωπο να προσεγγίζει την **Αλήθεια**, να την κάνει ισόβιο κτήμα του, για να ατενίσει τελικά, την πολυπόθητη Ευδαιμονία.

Με αυτή την φιλοσοφική υποδομή, διερευνά με απλή και ήρεμη μεθοδολογία τα αίτια της ανθρώπινης δυστυχίας, αλλά δεν αρκείται μόνον στην διαπίστωση, καθώς συγχρόνως προτείνει και τα φιλοσοφικά ιάματα τα οποία αποκαλεί φάρμακα, που είναι ικανά να απαλλάξουν τον άνθρωπο από τα βάρη και τις σκωρίες του, όταν ακολουθήσει την βιωματική μεθοδολογία του, με την **Αρετή**, την **Ενάργεια** και το επιδιωκόμενο **Ευ Ζην**.

Η Επικούρεια φιλοσοφία αλλά και ο ίδιος, έγιναν σκόπιμα αντικείμενα στρεβλώσεων και παρερμηνειών, με την διατύπωση ότι επεδίωκαν τον ατομικό ωφελιμισμό. Ταύτισαν έτσι την όλη φιλοσοφία του με τον ηδονισμό, καθώς σκόπιμα αλλοίωσαν την βασική του αρχή, την **Ηδονή μετά Δόξης**, και της προσήψαν μία ερμηνεία αντίθετη και εσφαλμένη.

Έτσι, ο ίδιος και το έργο του διώχθηκαν μετά μανίας επί πολλούς αιώνες από τους βολεμένους, κυρίως δε, από τους φανατικούς και δογματικούς της Νέας Θρησκείας, με αποτέλεσμα ο λαμπρός Φιλόσοφος Επίκουρος να περιέλθει σε αφάνεια και περιφρόνηση. Όμως, τις τελευταίες δεκαετίες πρωτίστως οι θετικοί επιστήμονες και οι ορθώς σκεπτόμενοι φιλόσοφοι, επανέφεραν στο προσκήνιο τον Επίκουρο και την φιλοσοφία του. Σε αυτό, συνέτεινε και η ανάγνωση των παπύρων της Επικούρειας σχολής και της βιβλιοθήκης του Φιλοδήμου, οι οποίοι βρέθηκαν απανθρακωμένοι από την μεγάλη έκρηξη του Βεζούβιου στις 24 Αυγούστου του 79 μ.Χ. στην πόλη Ercolano – Ηράκλειον της Μεγάλης Ελλάδος,

Από το σύνολο του έργου του και από τις επιστολές του Επίκουρου, γνωρίζουμε ότι ο πράος φιλόσοφος ζούσε μία ιδιαίτερα λιτή και ήρεμη ζωή στον περίφημο Κήπο που είχε και την σχολή του. Με την καθημερινή διδασκαλία του, απέφευγε τις έντονες συγκινήσεις, τις φαύλες ηδονές και τις ακρότητες, διότι τις θεωρούσε ως αιτίες δυστυχίας και ως εκ τούτου, αντίθετες με την όλη ουσία της φιλοσοφικής του κοσμοθεωρίας. Ολόκληρη η πρακτική προσέγγιση – βιωματική του Επίκουρου, έκανε την φιλοσοφία του ελκυστική σε όλες τις τάξεις των ανθρώπων, και αυτό δεν ήταν αρεστό στους έχοντες και κατέχοντες, καθώς και στους δογματικούς.

Η διδασκαλία του όμως, είναι διαχρονική και πάντοτε επίκαιρη, συνοψίζεται δε με μοναδικό καθαρό τρόπο και περιεκτικά στην καλούμενη

«**Τετραφάρμακο**», που αποτελείται από τέσσερεις απλές **φιλοσοφικές παραινήσεις**, οι οποίες σύμφωνα με τον μεγάλο φιλόσοφο, όταν γίνουν αποδεκτές και βιωθούν, χαρίζουν στο κάθε άτομο, ανεξαρτήτως ηλικίας και μορφώσεως, την αταραξία και μία ήρεμη και ευτυχισμένη ζωή, είναι δε οι κάτωθι:

A) Άφοβον ο θεός.

Με αυτή την παραινήση, ο Επίκουρος προσεγγίζει το **θείο** ορθολογικά και όχι με μία στείρα και δογματική πίστη: Εάν ο Θεός είναι πανάγαθος και παντοδύναμος, τότε το κακό δεν θα έπρεπε να υπάρχει, όμως το κακό υπάρχει, ως εκ τούτου ο Θεός ή δεν είναι πανάγαθος, ή δεν είναι παντοδύναμος. Ο Επίκουρος ερμηνεύει και λύνει αυτό το φιλοσοφικό παράδοξο, δεχόμενος ότι ο Θεός, του οποίου δεν αρνείται την ύπαρξη, όπως του καταμαρτύρησαν αργότερα, δεν επεμβαίνει στις σχέσεις και στις ζωές των ανθρώπων, διότι είναι άπειρος, αίδιος, αγέννητος, ανόλεθρος – αθάνατος και έδωσε την πρώτη ώθηση του Σύμπαντος - δοξασίες και των Ιώνων Προσωκρατικών φιλοσόφων. Άρα, δεν υπάρχει λόγος και αιτία να φοβόμαστε τον Θεό, ούτε τους δογματικούς αυτο-αποκαλούμενους και αυτο-οριζόμενους εκπροσώπους του, καθώς και κάθε είδους μεσάζοντες και εμπόρους του **Θεού**. Αυτοί, παραπλανούν διαχρονικά τις διάνοιες των αφελών και γεμίζουν τις ψυχές τους με φόβο και άγχος, με φόβητρο την κρίση και την αιώνια τιμωρία τους σε κολαστήρια με καζάνια, πίσσες και άλλα τρομερά μαρτύρια, τα οποία δεν συνάδουν με τον Θεό - δημιουργό της αγάπης.

B) Ανύποπτον ο θάνατος.

Ο Επίκουρος τονίζει συνεχώς στα έργα του και στις επιστολές του, ότι δεν πρέπει ο θάνατος να απασχολεί τους θνητούς, διότι δεν σημαίνει τίποτε για τον άνθρωπο. Όπως γράφει στο έργο του **Κύρια Δόξα**: «**Ο θάνατος ουδέν προς ημάς, το γαρ διαλυθείν αναίσθηται, το δ'αναίσθητον ουδέν προς ημάς**» - **Ένα τίποτα είναι για εμάς ο θάνατος, διότι ό,τι αποσυντίθεται, παύει να αισθάνεται**». Ο θάνατος, το πλέον τρομερό από όλα τα δεινά για τον μέσο αφελή άνθρωπο, είναι για τον Επίκουρο και για τους αποδέκτες της φιλοσοφίας του ένα τίποτα, διότι όταν υπάρχουμε εμείς, αυτός είναι απών, και όταν έρχεται αυτός, εμείς είμαστε ανύπαρκτοι, έτσι δεν τον συναντάμε ποτέ.

Ο θάνατος λοιπόν δεν έχει να κάνει ούτε με τους ζωντανούς ούτε με τους νεκρούς, αφού για τους ζωντανούς δεν υπάρχει, ενώ οι τελευταίοι δεν υπάρχουν πλέον. **Μη σε στεναχωρεί λοιπόν ο θάνατος, όσο είσαι ζωντανός δεν έχεις σχέση με αυτόν, αλλά και όταν πεθάνεις, πάλι**

δεν έχεις να κάνεις με αυτόν, διότι τότε δεν θα έχεις να κάνεις με τίποτα. Βέβαια, οι πολλοί άλλοτε πασχίζουν να αποφύγουν τον θάνατο σαν να είναι η πιο μεγάλη συμφορά, ενώ άλλοτε τον αποζητούν για να απαλλαγούν από τα δεινά της ζωής. Αντίθετα, ο σοφός ούτε τη ζωή απαρνιέται, ούτε την ανυπαρξία φοβάται. Διότι δεν του είναι δυσάρεστη η ζωή, αλλά ούτε και θεωρεί κακό το να μη ζει.

Επίσης, για αυτό το θέμα γράφει: **«Όπως πριν γεννηθούμε δεν γνωρίζουμε τίποτα, το ίδιο συμβαίνει και με τον θάνατο, όταν έλθει εκείνος να μας βρει εμείς έχομε φύγει, έτσι δεν τον συναντάμε ποτέ»**, απόσπασμα από την **Επιστολή προς τον Μενοικέα**.

Μία παρόμοια αναφορά περί του θανάτου, κάνει και ο Σωκράτης εκατό χρόνια νωρίτερα στην **Απολογία** του:

«... διότι ο θάνατος είτε είναι ύπνος ανονείρευτος, οπότε θα ήταν κέρδος θαυμαστό, είτε αποδημία της ψυχής σε έναν άλλο κόσμο. Και τι δεν θα έδινε ένας άνθρωπος εάν μπορούσε να βρεθεί μαζί με τον Ορφέα, τον Ησίοδο και τον Όμηρο. Διότι, εάν είναι έτσι, θα ήθελα να πέθαινα χίλιες φορές», **Απολογία Σωκράτους**.

Η θέση ότι ο θάνατος παρομοιάζεται με ανονείρευτο ύπνο, είναι μία προηγμένη φιλοσοφική θέση η οποία απαλλάσσει τον άνθρωπο από τους στείρους δογματισμούς, τις στρεβλές και άλογες πίστεις και δοξασίες, και τον καθιστά υπεύθυνο για τις πράξεις του, είναι δε ένα από τα πλέον ενδιαφέροντα και με βάθος μέρη της Ελληνικής φιλοσοφικής σκέψεως.

Γ) Τό αγαθόν μέν εύκτητον.

Ο σκόπιμα παρερμηνευθείς Επίκουρος, ζούσε με τους μαθητές του κοινοβιακά, **εν κοινοκτημοσύνη λιτότατα και εγκρατέστατα**, αυτό και μόνον αντικρούει τις κατηγορίες και τις συκοφαντίες των κατηγορών του. Εφήρμοζε τον αυστηρό Πυθαγόρειο τρόπο ζωής του **Ομακοείου**, τονίζοντας και εφαρμόζοντας και εκείνος το **«κοινά τά τών φίλων»**. Δίδακτρα ή αμοιβές από τους μαθητές του δεν ζητούσε, δεχόταν μόνον μικρές προσφορές, τις μεγάλες τις επέστρεφε στους εύπορους φίλους του **Κήπου**, για να μην υπόκειται σε πιέσεις, υποχρεώσεις και κάθε είδους επηρεασμούς.

Γνώριζε πολύ καλά ότι, τα περιττά είναι για την επίδειξη των εσωτερικά κενών ανθρώπων και ότι είναι επιταγές της φιλοδοξίας, της επιδείξεως και της ματαιοδοξίας τους.

Την απουσία κάθε πολυτέλειας στην σχολή του Κήπου, μαρτυρεί ένα από τα πολλά διασωθέντα αποσπάσματα επιστολής του προς έναν φίλο της σχολής: **«Πέμπσον μοί τυρού καθίδρου, ίν όταν βούλωμαι πολυτελέσασθαι δύνωμαι»**. Εάν δειπνούσε πλούσια είναι αδιανόητο να

ζητά λίγο φθινό τυρί και να το θεωρεί πολυτέλεια, άλλωστε, σε όλους ήταν γνωστό ότι **«Υδατι μόνον αρκείσθαι καί άρτω λιτώ»**.

Τόνιζε στους μαθητές του ότι, όταν υποφέρουμε από την βάσανο της πείνας και της δίψας, με λίγο άρτο και ύδωρ τα ικανοποιούμε και απαλλασσόμεθα από την επιτακτική στέρηση.

Τον κατηγορούσαν επίσης ότι, στον Κήπο του σύχναζαν και μερικές εταίρες, αλλά αυτό δεν ήταν μεμπτό και δεν σκανδάλιζε κανέναν, διότι οι εταίρες αποτελούσαν την πνευματική Ελίτ της εποχής, ήταν ο χώρος όπου συναθροίζονταν οι διανοούμενοι της εποχής. Αναφέρει ο ίδιος τις εταίρες, και μάλιστα με ουδέτερο άρθρο, το Λέοντιον, το Μαρμάριον, το Ερώτιον, το Νικίδιον και άλλες, ήσαν δε ξεχωριστές γυναίκες, οι οποίες διέπρεπαν για την μόρφωση και την ευφυΐα τους. Μάλιστα το Ερώτιον διετέλεσε και διευθύντρια της σχολής, για ένα μικρό χρονικό διάστημα, όταν απουσίασε ο ίδιος.

Στηριζόμενοι σε αυτό το γεγονός, οι αντίζηλοι τον κατηγορούσαν για δήθεν όργια, κατά τα φημισμένα πνευματικά συμπόσια της σχολής του, τα οποία τελούσε στις είκοσι κάθε μηνός με προσφορές προς τιμήν της θεότητας. Έχει εξακριβωθεί, ότι τα συμπόσια αυτά ούτε πολυτελή ούτε και οργιώδη ήσαν, αλλά απλά αποτελούσαν **«εύθυμον ευωχίαν»** σύμφωνα με την γνώμη του Επικούρου, **«γελάν άμα δείν καί φιλοσοφείν»**.

Γνώριζε πολύ καλά ότι, η φύση έχει προνοήσει έτσι ώστε ό,τι πραγματικά χρειαζόμαστε, είναι εύκολο να το αποκτήσουμε, όπως για παράδειγμα το νερό, το πλέον πολύτιμο συστατικό της ζωής που παρέχεται σε πλήρη αφθονία, αντίθετα με τις πολυτελείς τροφές, οι οποίες είναι πανάκριβες και δυσεύρετες, διότι μπορεί να ζήσει ο άνθρωπος και δίχως αυτές.

«Ένα πιάτο φαγητό, μία στέγη, η κατανόηση των άλλων και η αταραξία της συνειδήσεως, αυτά χρειάζεται ο άνθρωπος», έγραψε ένας ποιητής εμπνεόμενος από την Επικούρεια φιλοσοφία.

Κάτι ανάλογο είχε γράψει και ο Γκάντι: **«Οι πόροι του πλανήτη φτάνουν για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες όλων μας, δεν είναι αρκετοί όμως για την απληστία μας.»**

Δ) Τό δέ δεινόν ευκαρτέρητον.

Με τη φράση αυτή, γίνεται μνεία της ανθρώπινης προσαρμοστικότητας η οποία του επέτρεψε να εξελιχθεί, διότι ο άνθρωπος κατέχει την έμφυτη ικανότητα να προσαρμόζεται στο περιβάλλον και τις αντίξοες συνθήκες, και για αυτόν το λόγο έχει καταστεί ο άρχων του ζωικού βασιλείου. Τα μεγαλύτερα δεινά, εάν αντιμετωπιστούν με λογική, εγκαρτέρηση και υπομονή, θα αφομοιωθούν έως ότου χάσουν την έντασή τους και καταστούν απαρατήρητα. Η καθημερινή ζωή που διάγουμε, μπορεί να φαντάζει απαίσια σε έναν πολύ πλούσιο, όχι όμως και στον μέσο λογικό άνθρωπο, επίσης ισχύει και το αντίστροφο, εάν και ο πολύ πλούσιος πτωχεύσει, απαιτείται ένα χρονικό διάστημα για να προσαρμοστεί στη νέα

κατάσταση που περιέπεσε, και θα συνεχίσει την ζωή του σαν να μην είχε συμβεί τίποτα.

Παρεξήγησαν και διέβαλαν επίσης και την θέση του «**Λάθε Βιώσας - Ζήσε Αφανώς**» τούτο φυσικά δεν σημαίνει σωματική ή νοητική απραξία, διότι αφάνεια δεν σημαίνει αεργία, ο ίδιος άλλωστε δίδασκε μέχρι την τελευταία ημέρα της ζωής του.

Το «Λάθε Βιώσας – Ζήσε Αφανώς», μπορούμε να το αποδώσουμε περιφραστικά, ως εξής:

«Πράττε ό,τι είναι να κάνεις χωρίς να επιδιώκεις την αναγνώριση, την δόξα και το χρήμα. Πράττε ό,τι είναι να κάνεις με σκοπό το όφελος των συνανθρώπων σου, δίχως υστεροβουλία ούτε να σε απασχολεί η σκέψη σου εάν θα γίνεις διάσημος, εάν θα σε γράψει η ιστορία ή εάν θα γίνεις πλούσιος. Πράττε ό,τι θέλεις να κάνεις προς όφελος του εαυτού σου και του οίκου σου, δίχως μεγαλομανία και επιδείξεις ικανοτήτων και δίχως να αποζητάς την αναγνώριση και τις τιμές. Αυτές θα έλθουν μόνες τους ανάλογα με το τι πράττεις, αλλά και εάν δεν έλθουν, δεν είναι κακό διότι ουσιαστικά είναι άχρηστες. Το σημαντικό όφελος που αποκομίζουμε είναι το καλό που πράττουμε με τις πράξεις μας, και όχι από τις πιθανές τιμές και ανταλλάγματα που πιθανόν ακολουθήσουν.»

Κατόπιν αυτών, μελετώντας σε βάθος την Επικούρεια φιλοσοφία, όταν διαγνώσουμε και κατανοήσουμε την «**Τετραφάρμακο**», παρατηρούμε ότι με τον απλό και Λακωνικό Φιλοσοφικό του λόγο, οριοθετεί και σηματοδοτεί την φιλοσοφική οδό, η οποία άγει διά της αρετής τον κάθε καλής πίστεως ενασχολούμενο με την φιλοσοφία, στην ευτυχία και στην ευδαιμονία..

Ας είναι αιώνιες παρακαταθήκες για τους μελετητές της φιλοσοφίας, και τους θηρευτές της γνώσεως και της αρμονίας, οι βάσεις που ολοκληρώνουν τον σώφρονα άνθρωπο και τον καθιστούν ευτυχή και κορωνίδα της **Δημιουργίας**.